

MUHAFAZAKAR DÜŞÜNCENİN TEMELLERİ "Muhafazakarlık ve Yeni-muhafazakarlık"

MUHAFAZAKÂRLIK

Doğu ERGİL

GİRİŞ

Muhafazakârlığın bir düşünce akımı olarak doğup biçimlenmesinde üç tarihsel olgu büyük rol oynamıştır. Bu olgulardan birincisi, Fransız Devrimi'dir. Söz konusu devrim, kısa sürede dünyanın dört bir yanına yaydığı düşünce ve ilkelerle, sadece Fransa'da yerleşik düzeni yıkmakla kalmamış, pek çok ülkede başgösteren devrimlere ve yenileşme akımlarına öncülük etmiştir.

İkinci olgu Sanayi Devrimi'dir. Bu devrim, durağan bir işbölümü; emek-yoğun teknoloji; sınırlı üretim, tüketim ve dağıtım; ve istikrarlı ilişkilerin belirlediği sanayi öncesi toplumu kökten değiştirmiştir. İstikrarı değil, değişmeyi kural haline getirmiştir.

Muhafazakâr düşünceyi bir tepki olarak biçimlendiren üçüncü olgu, Aydınlanma Hareketi'dir. Aydınlanma Hareketi'nin temel felsefesi, rasyonalizmdir (akılcılık). Rasyonalizm, gelenek yerine, aklın, ve akıl yürütmenin (muhakemenin), insan davranışını yönlendiren en güvenilir rehber olduğunu savunur.

Bu üç olgu, tarih sahnesine çıktıktan sonra, kendilerinden önce yapısal ve düşünsel olarak ne kadar kurum, gelenek, değer ve düşünce akımı varsa hepsini yadsımışlar, yok etmeye çalışmışlardır.

Söz konusu tarihsel olguların alt-üst ettiği bir dünyada, bireylerin ve sosyal kümelerin içine düştüğü kargaşa ve endişe duygularıyla beslenen, istikrarın ve geleneğin erdemlerini yücelten bir siyasal-düşünsel akımın doğması kaçınılmazdı. Nitekim doğdu da; *Muhafazakârlık*.

Görülüyor ki, muhafazakârlık, gerek sosyal ve siyasal düzeyde, gerekse kültürel-inançsal düzeyde, büyük alt-üst oluşların, köklü dönüşmelerin ortaya çıktığı, günümüzü biçimlendiren yakın bir geçmişte doğmuştur.

Bu çalışmanın konusu olan siyasal muhafazakârlığa geçmeden önce, incelenen olguya açıklık getirecek iki ayrı muhafazakârlık türüne değinilmelidir.

Kişilik Eğilimi Olarak Muhafazakârlık

Bu nitelikteki muhafazakârlık, geleneksel yaşama ve çalışma biçimlerinde meydana gelen kopuşlara, köklü değişikliklere karşı, doğal (kendiliğinden) ve/ya da kültürel güdülenme yoluyla oluşan direnme eğilimidir. Sözü edilen eğilim, her ülkede birçok kişinin hergünkü davranışlarına yansıyan bir mizaç, psikolojik tutum ve tavır alış bileşimidir.

Muhafazakâr mizacın en önemli öğeleri şunlardır: 1) Adetlere bağlılık. 2) Durağanlık ve istikrar arayışı. 3) Beklenmeyen, olağandışı ve düzensiz olana karşı duyulan korku. 4) Ait olduğu sosyal kümenin diğer üyelerine *benzemek* için aşırı çaba ya da onlardan ayrı düşmek endişesi.

Clinton Rossiter'e göre, yalnızca güvenlik ve düzen arayışı içinde olan insanlardan oluşan bir topluluk çok can sıkıcı, gerilemeye (hatta çökmeye) mahkûm, belki zalim olurdu. Ama bu tür insanları barındırmayan bir toplum da anarşik olurdu. Ne işbölümü, ne yasa ve düzenin sürekliliği, ne de bilgi ve deneyimin birikimi ve kuşaktan kuşağa aktarımı mümkün olabilirdi. Hele muhafazakâr mizaç, örgütselliği destekleyen bir eğilim taşıyorsa, toplumsal yapıların kalıcı olması çok zorlaşırdı.¹

Durumsal Muhafazakârlık

Bu tür muhafazakârlık, kişinin içinde bulunduğu durumdan kaynaklanır. "Durum", bireyin ve üyesi olduğu kümenin toplumda durduğu yer (konum) ve o yerin, kişinin düşünce ve tercihlerini belirlemesi olgusunun bileşimidir. Gerçekten de, bireyi birinci derecede etkileyen, değer yargılarını, davranış eğilimlerini, genel tercihlerini biçimlendiren, onun sosyal çevresidir. İkinci önemli belirleyici, bi-

¹ Clinton Rossiter, "Conservatism", *International Encyclopedia of the Social Sciences*, David L. Shills, ed., New York: Macmillan, 1968, s. 290-291.

reyin sosyo-ekonomik statüsü ve bu statünün temelindeki maddi ve meslekî konumudur.

Muhafazakârlığın temel amacı, korumayı üstlendiği "durum"u oluşturan sosyal, ekonomik, yasal, dinsel, siyasal ve kültürel kurumların, geleneklerin çözülmesine yol açacak değiş(tir) melere karşı durmaktır. Hızlı ve kökten değişmeye karşı duyulan bu korku, siyasal düzeyde *radikalizmden korku* biçiminde belirir. Çünkü *Radikal*, çağlar boyu süren deneyimler sonucu, yavaş yavaş ve kendiliğinden oluşan toplumsal yaşamı, spekülâtif bir modele göre "yeniden kurmayı" amaçlamaktadır. Alışılâgelmiş bir dünyayı alt-üst etmek (rasyonel bir düzeltim eylemi), geleneksel uygulamaları, değerleri; seçme, düşünme ve iletişim biçimlerini değiştirmek gibi bir programı içerir. Oysa, yerleşik düşünme, seçme ve yapma kalıpları içinde kendini daha rahat ve güvenli duyan pek çok insan vardır. İşte bu insanlar, toplumsal düzeltim (reform) ve radikal değişme eylemlerine karşı muhafazakâr bir tavır alırlar, alabilirler.²

Ancak yanlış anlaşılmalı: Durumsal muhafazakârlık, sadece toplumsal tabakalaşmada üst düzeydekilere ve servet sahibi olanlara has bir tutum değildir. Sosyal çevrelerinin ve bu çevreden kaynaklanan geleneksel değerlerin ve tutumların etkisiyle de bireyler, *status quo*'nun değişmesini istemiyebilirler. Birçok birey, çeşitli duygusal ya da pragmatik nedenlerle yerleşik düzenden memnun olabilirler ve kendilerini onunla özdeşleştirebilirler. En azından, memnuniyetsizliklerinin derecesi, düzende önemli değişiklikler isteyecek ve destekleyecek düzeye daha varmamıştır.

Sözü edilen muhafazakârlık türünün en yaygın olduğu toplumsal kümeler, dev adımlarla ilerleyen teknoloji, yerel ve ulusal boyutları aşan işletmeler ve rekabetin kıyasıya gerçekleştiği pazar ilişkileri düzleminde tutunamayan, gerileyen geleneksel üreticilerdir. Köylüler, küçük ve orta çaplı çiftçiler, zenaatkârlar ve esnaf, söz konusu geleneksel ekonomik tabakalardır. Toplumsal yaşama ve ekonomik alana yapılan her yenileştirici, düzeltimci müdahale, bu sosyo-ekonomik tabakaların işlevlerini biraz daha gereksiz kılmakta, toplumla olan ilmiklerini artan bir hızla çözmektedir.

Durumsal muhafazakârlığın tabanını bu geniş kümeler oluşturur. Tavanını ve büyük ölçüde siyasal programını biçimlendiren ke-

² *Ibid.*, ayrıca, Hanna Fenichel Pitkin, "The Roots of conservatism: Michael Oakeshott and the Denial of Politics", Lewis A. Coser ve Irving Howe, eds., *The New Conservatives*. New York: The N.Y. Times Book Co., 1974, s. 243-288.

garlık, istenildiği anda üzerinde tartışılıp, değiştirilebilecek, mukaveleye dayanan düzen(leme)ler değildir. Bu demek değildir ki, hiç değişiklik yapılamaz. Yapılabilir, ama bu, toplumsal sürekliliğin bir parçası olmalıdır. Bireyler, değerlerin, geleneklerin, işlevlerin taşıyıcıları olarak toplumsal sürekliliği sağlarlar. Bireylerin beklenti ve davranışlarında sürekliliği engelleyen her türlü değişme önlenmelidir. Çünkü her toplumun, “köklere” gereksinimi vardır. “Gele-neksel toplumu” yitiren birey, istikrar, güvenlik, yaşamının anlamı ve varlığının amacı gibi duygulardan mahrum olur. Yaşam parçalanmış, ruhsal dayanaklar çökmüş, tarih duygusu yitirilmiş olur. Bu kargaşa içinde, bireysel değerler, “atılabilir” fazlalıklar durumuna gelirler. Kurumlar, kişilsiz işlerliğini yitirmiş “iskelelere” dönüşürler. Süreklilik olgusu ve duygusu yitirilince, bireyler, “hiçliğe” mahkûmdurlar.³

Topluma ve bireye böyle yaklaşan Muhafazakârların, doğallıkla, en büyük kavgası, rasyonel düşünce ve Rasyonalistlerle olacaktır. Çünkü Rasyonalistler, geleneğin, adetin, önyargının, örfün gücünü, otoritesini, saygınlığını benimsemiyorlar. Herşeyi sorguluyorlar. Doğrudan doğruya kendi deneyimlerinin ve muhakemelerinin sonuçlarına dayanarak toplumsal düzeni *yeniden kurmak* istiyorlar. Descartes ve Bacon’dan gelen bu “dürtü”, geçmişin otoritesini reddederken, yeni kesinlikler aramayı öngörüyor. Bu yöntem, düzenliliği, mantıksal basitliği ve kesinliği, soyutluğu, teknik nicelliği ve verimliliği temsil ediyor. Ama, ne yazık ki, geçmişten miras kalan somut gerçekliğin karmaşık ve birbirine bağlı zenginliğini yadsıyor, dışlıyor.

Muhafazakârlar, geleneğe, denenmiş reçetelere, sürekliliğe değer verirler. İnsan yaşamının çok hassas dengelere dayandığına inandıklarından, mekanik ve matematiksel kesinlikte kurallardan oluşan formüllere inançları yoktur. Onlar, örgüt oluşturmaktan çok, bilgiye, adete, cemaate (oluşmuş doğal örgütlenmeye) ve uygarlığın yavaş evrimine; teknikten çok, karaktere inanırlar.

Muhafazakârlar, gerçekten de rasyonalizme karşıdırlar, ama akla ve akılcı uygulamalara karşı olmadıklarını ileri sürerler.⁴ Rasyonalizm (akılcılık) ile akıl arasındaki ayırımı şöyle açıklarlar :

Akıl, rasyonalistik bir anlayışla irdelenebileceği gibi, geleneğin tutarlılığı olarak da anlaşılabilir. Rasyonalistik bakış açısına göre,

³ Edmund Burke, *Reflections on the Revolution in France*, Thomas H. D. Mahoney, ed. New York : Bobbs Merrill, 1955, s. 108.

⁴ Michael Oakshott, *Rationalism in Politics*. New York : Basic Books, 1962.

ve bilgisizlikte eşitlik olabilir. Seçim sistemi, zamane demagoglarını değil, doğal aristokrasiyi işbaşına getirecek ve bir seçkinler dolaşımı yöntemiyle başta tutacaksa yararlıdır. Yoksa, demokrasi, toplumda yüzyıllar içinde oluşmuş olan tüm hiyerarşik, ama işlevsel ilişkileri, liderlik kurum ve kümelerini yok edebilir. Denetimsiz ve kaotik kitlelerin önündeki bentleri yıkabilir.

Siyasal muhafazakârlığın Batı'daki tarihi misyonu, devrimleri alt edemese bile, ertelemek olmuştur. Önleyemeyeceği büyük çaplı dönüşümleri, evrimsel değişmeye yönlendirmeye çalışmıştır. Bugün tutarlı ve sınırları belli bir muhafazakâr öğreti (doktrin) bulmak zorsa da, 18. y.y.dan günümüze kadar uzanan sürede belirginlik kazanmış olan ilkeler vardır.⁶ Miras aldıkları bu ilkeleri, Muhafazakârlar, zamanın gereklerine uygun olarak yorumlarlar. Söz konusu ilkeler şöyle özetlenebilir.

MUHAFAZAKÂR İLKELER

1. Muhafazakâr düşünce, evrene ve evrenin içinde insanın yerine ilişkin belirli bir bakış açısına sahiptir. Muhafazakârlığın, "kozmojik" diyebileceğimiz bu temel ilkesine göre, herşeyin merkezi Tanrı'dır. Tanrı, bütün varoluşun kaynağıdır. Herşeyin ölçüsü O'dur, insan değil.

Evrende aşkın (ve o yüzden müdahale edilmemesi gereken) bir nizam ya da bir dizi doğal yasa (tabiat kanunu) vardır. Bunlar, toplumu olduğu kadar, bireysel vicdanları da yönetirler. Bütün sorunlar gibi, siyasal sorunlar da temelde dinsel ve ahlaki sorunlardır. Toplum, tinsel (ruhsal) bir bütünlüktür. Geçmişle şimdi, şimdi ile gelecek arasındaki ilişkiyle ebedi bir varlığa sahiptir. Gerçek siyaset, inananlar (imanlı ruhlar) topluluğunda olması gereken *adalet* duygusunu anlamak ve onu uygulamaya koymak sanatıdır.

Adalet, aşkın ahlaki hakikatlere uygun hareket etmektir. İyilik ve kötülük, eşit derecede gerçektir. Akli bozukluğu olanlar dışında, Tanrı ya da doğa insana iyilik ve kötülük arasında ayırım yapma yeteneğini vermiştir. İnsanın "dinsel içgüdü", toplumsal düzenin en güvenli temelidir.

2. İnsanın doğası, kozmojik düzenin sabit bir parçasıdır. O yüzden, insan doğası, siyaset açısından gözardı edilmemesi gereken

⁶ Russell Kirk, *The Conservative Mind* (6. basım). Chicago, Illinois: Regnery Gateway, Inc., 1978.

bir veridir. Geçerli bir siyasal teori, insan doğasının yeterli ve sağlıklı değerlendirilmesine dayandırılmalıdır.

Muhafazakâr düşüncede, insan, doğa yasalarına tabidir. Bu tabiyet onu tabiaten yetersiz kılar. Nasıl Tanrı, tüm yüceliklerin simgesi ve kaynağı ise, insan da, trajik olarak kusurludur. En büyük kusuru ya da günahı da, gururudur. Gururu, insanın muhakamesini bulandıran bir olumsuzluktur. Tanrı'nın kusursuz muhakeme yetkisi yanında insanın yetersiz muhakeme yeteneği, onu, önemli insani sorunların çözümü karşısında ciddi olarak sınırlı kılar.

Şu halde, akıl ve mantık yoluyla hakikate varmak pek öyle mümkün değildir. Tanrısal aklın sağladığı doğal ve moral (ahlaki) düzenin ilkelerine uygun davranmalıdır. Çünkü, doğal düzen, aynı zamanda, ahlakî düzendir. Bu görüşe *theocentric humanism* adı da verilebilir. Teosantrik hümanizma, insanı maddi değil, tinsel (manevî) bir varlık olarak gören ahlâk öğretisidir. İşte, Muhafazakâr için özgürlüğün temeli de budur. Ahlâk duygusu olan ve özgür irade ile donatılmış olan insan, ahlakî olan ve olmayan, yani iyi ve kötü arasında seçim yapmak hakkına sahiptir. Doğallıkla, bu seçimin sonuçlarına da katlanmak sorumluluğuyla yüküdür.⁷

3. Kendi doğası, insana, siyasal etkinliklerinde ve hükümetlerin insan adına yapabileceklerine sınırlar getirir. İnsanın temelde kusurlu ve muhakeme yeteneğinin sınırlı oluşu, muhafazakâr siyaset felsefesinin temelini oluşturur. Böylece, siyaset açısından, neyin mümkün, neyin mümkün olamayacağını ana hatları belirlenir. Bu düşünsel çerçeve içinde, Muhafazakârlar, insanın, ideal ya da rasyonel (düşüncede var olan) ilkeler doğrultusunda toplumu yeniden ve daha iyi düzenleyebileceği ya da örgütleyebileceği iddiasına kuşku ile bakarlar. Çünkü, uygarlık ve toplumsal düzen, son derece karmaşık ve tutarlıdır. Gelenek ve adet haline gelmiş uygulamalar, bu tutarlılığın ve düzenliliğin hem ürünleri hem de koruyuculardır. Akıl yoluyla gelenek yaratılmaz. Onu toplum, toplumsal yaşam yaratır. Uzun sürede, yavaş yavaş, kuşaklarboyu süren bir evrimle oluşur.

Siyaseti gelenekten ve gelenekselden soyutlayıp, rasyonalizm üzerine oturtmak, bir tür mühendisliktir. Toplumun zor oluşmuş hassas dengelerine mühendis mantığıyla yapılacak her türlü müdahale, bireyler arasında sağlanan görece uyum yanında, bugün ile yarın arasındaki ortaklığı, tutarlılığı bozar. Kronolojik tutarlılığı, sürekliliği de tahrip eder.

⁷ Karl Mannheim, "Conservative Thought", Kurt H. Wolff, ed., *From Karl Mannheim*. New York: Oxford University Press, 1971.

Gerek bireyler arasında, gerekse geçmiş ile gelecek arasında bağların kurulamadığı ya da yitirildiği durumlarda, tek mümkün amaç türü, şahsi, kısa vadeli ve bencildir. Böyle bir ortamın doğal sonucu kaostur ve Oakshott'un dediği gibi, kaosu bir nebze sınırlayan, kaprise sızan birkaç damla tutarlılıktır.⁸ Kısaca, geleneksel sınırlamaların olmadığı yerde insanlar, ihtiras ve dürtülerin egemen olduğu yaratıklar durumundadırlar. Öyle olunca, siyaset, çatışan iradelerin karmaşası haline gelir. Oysa Muhafazakâr düşüncede irade, siyaset için işlevsel bir temel değildir.

Siyaset, "zorlayıcı" değil, "talep edici" bir temele oturmalıdır. "İstiyorum" değil, "hakkım var" ilkelerine dayanmalıdır.⁹ Ancak bu yolla, bireysel çıkarlar ve amaçlar arasındaki çatışmanın çözüme kavuşturulmasının koşulları hazırlanabilir.

'İstiyorum'dan, "hakkım var" talebine evrim, toplumda bir ölçüde güven ve istikrarın varlığını gerektirir. Bireysel ve kümesel çıkarlar/amaçlar doğrultusunda aşırı ölçüde bölünmüş bir toplumda, "istiyorum" talebini aşmak kolay değildir. Bu sağlanamazsa, sürmekte olan çatışmanın sonucunu kaba kuvvet tayin edecektir.

O halde, ne azınlık, ne de çoğunluk; ne yönetenler ne de yönetilenler, sadece akılcı iradeye dayanarak siyaset yapamazlar. İnsanlara, siyasetin, onların iştahlarını tatmin etmenin aracı olduğu öğretilirse, onlar da yöneticilerine baskıyı ve keyfi yönetimi öğretirler. Sonunda da, doğallıkla, kendileri zararlı çıkarlar.¹⁰

Siyasal etkinlik, boş bir tabaka kağıtta olduğu gibi sonsuz olasılıklar arasında gerçekleşmez. Her kuşakta, hatta en devrimci kuşak döneminde bile, doyumla yararlanan ilişkiler, devrimin hedefi olanlardan çok daha geniştir. Yeni kurumlar, eskilerine oranla bir kesirdir. Şu halde, Muhafazakâr için siyaset, bir ülkünün ya da soyut genel bir ilkenin gerçekleşmesine çalışmak değil, var olan gelenekler doğrultusunda düzenlemeler yapmaktır. Başka deyişle, geleneğe uygun uygulamaların gerçekleşmesini sağlamaktır. Siyasetin, gelenekte içerilmiş ipuçları dışında bir yönü ve amacı olduğunu düşünmek, sadece hayalciliktir. Yani, gelenekten kopuk bir "ilerlemenin", varılacak mantıksal ya da kuramsal bir hedefi olduğunu düşünmek,

⁸ M. Oakeshott, *op.cit.*, s. 114.

⁹ Joseph Tussman, *Obligation and the Body Politic*. New York: Oxford University Press, 1960, s. 78.

¹⁰ Edmund Burke, "Appeal from the New to the Old Whigs", Peter J. Stanlis, ed., *Edmund Burke: Selected Writings and Speeches*. Garden City: Doubleday, 1963, s. 522.

toplumdaki diğer güç merkezlerinin gücünden biraz daha fazla olmalıdır. Ama o kadar. Daha fazla değil. Daha fazlası, bireyler üzerine dışsal bir irade olarak zorlanabilir. Şu halde, her türlü sosyal gücün yaygınlaştırılması, çok-merkezleştirilmesi, bireylerin özgürlüğünün ölçüsüdür. Siyasal gücü sınırlayabilen en güvenilir olgu, toplumda yerleşik bulunan ve haklılığına inanılan davranış kalıpları, adetler (yerleşmiş uygulamalar) ve bunlara ilişkin beklentilerdir.

Eğer yönetim, keyfi davranmaya başlarsa, söz konusu gelenekleşmiş uygulamalardan, adetlerden beklentilerden kaynaklanan geniş çaplı bir dirençle karşılaşacaktır. Kural tanımayan yönetimlerin ihtirasları, ancak yerleşik kuralların gücü ve haklılığı ile donanmış olan halk tarafından sınırlandırılabilir. Zaten toplumda, sapkın (deviant) davranış ve uygulamalara karşı başkaca etken bir sınırlama da yoktur. Ancak söz konusu (geleneklerin sağladığı) sınırlamalar içinde, yönetimler, tiranlığa sapsadan, yarışan bireyler ve kümeler karşısında bir hakem rolünü oynayabilirler.

Hakem olmayan bir yönetim, taraftır. Devlet gücüyle (toplumsal güçlerin azamisi ile) donandığı için, siyasal yönetim, rakiplerine şans bırakmayan, dolayısıyla otoriter ve emredici bir taraf olabilir. Böyle bir yönetim, özgürlüklerin, dolayısıyla demokrasinin koruyucusu olamaz.

Görülüyor ki, muhafazakâr düşüncede gelenek, özgürlüklerin keyfi otoritelere karşı korunması açısından elzemdir. Çünkü, gelenek, gücü yumuşatır, kaba kuvvete dönüşmesini engeller. Meşru otoriteye uymayı zoraki değil, liberal bir alışkanlık haline getirir.

Başkaca söylendiğinde, gelenek, bireylerin kısa-vadeli, çatışkın nitelikli amaçları ile, uzunvadeli toplu yararlar arasında eşgüdümü sağlar. O halde, Muhafazakâr için akılcılık, sağlıklı geleneğin yaşatılması ve geleneklere uygun uygulamalar arasında tutarsızlıkların ayklanmasıdır.

5. Muhafazakâr öğretilerde bu dünya, ya da bu düzen, *mümkün* olanların en iyisidir. Bu yüzden, toplumsal yapıdaki çeşitlilikler, farklılıklar, eşitsizlikler, doğal düzenin parçalarıdır. Bunları yoketmeye çalışmamalıdır. Toplumsal düzen, mantıkî değil, işlevseldir.¹¹ Bu yüz-

¹¹ Daniel Bell, "On Meritocracy and Equality", *Public Interest*, 1972 (Sonbahar sayısı), s. 29-68. Ayrıca: Irving Kristol, "About Equality", *Commentary*, 1972 (Kasım), s. 41-47.

den, Muhafazakârlar, siyasete, ütöpik olarak değil, pratik açıdan bakarlar. *Siyaset*, onlar için *olanın sanatıdır*. Olması gerekenin değil. Kısaca, muhafazakârlar pragmatiktir.

Pragmatik için en büyük korku, toplumu ve insanı yeni baştan yaratmayı amaçlayan sosyal devrimlerdir. Devrim yerine, Muhafazakârlar, küçük çaplı ve evrimsel düzeltimleri savunurlar. Bu düzeltimlerin, değiştirmelerin yönünü, toplumun günlük gereksinimleri zaten belirlemektedir. Değiştirmenin ya da düzeltimciliğin gerçekçi reçeteleri şu anda bile toplumda vardır: Adetler, gelenekler ve denenmiş uygulamalar. Bu geleneksel reçeteler, hem insanın anarşik dürtülerini denetim altında tutarlar, hem de gelenekleri tarihin çöplüğü olarak gören radikal yenilikçinin/düzeltilimcinin siyasal güce olan açlığını sınırlarlar.

Yönetimler (ve tabii yöneticiler), farklılıklar taşıyan (eşit olmayan) bireylerden ve kümelerden oluşan topluma hizmet için vardır. Bunun tersi geçerli değildir. Toplumsal farklılıkları kaldırmak ne ahlaki, ne de gerçekçidir (doğaldır). Yönetimler, aslında farklılıkları yasayla korumalıdır. Farklılıkları gidermek gayri meşrudur. Yönetimler, ne farklı kümelerin birini diğerine tercih etmelidirler. Ne de, birinin hakkını diğerine vermeli ve yapay olarak eşitliği sağlamaya çalışmalıdırlar. Birörnek (*uniform*) toplum, her türlü insancıl zenginlikten, yaratıcılıktan, incelikten yoksun bir toplumdur. Çünkü, eşitlik, ancak en basitte, en kabada ve yoksulluk çizgisinde gerçekleşebilir.

6. Bireysel özgürlük, Muhafazakâr'ın, en azından Batılı Muhafazakâr'ın, temel değerlerindedir. Özgürlük, soyut bir değer olarak algılanmaz. Kişisel girişimciliğin, bağımsız çalışmanın ve kazancın en doğal güvencesi olduğu için pratik ve vazgeçilmez önemi vardır. Bu bağlamda, mülkiyet ile özgürlük arasında kopmaz bir bağ görülür, Muhafazakâr.

Mülkiyet, statü istikrarının, kalıcı servetin kaynağı olduğu kadar, bu toplumsal ödüllere varmanın simgesi ve özendiricidir. Özel mülk sahibi olmak arzusu, insanı, daha fazla çalışmaya ve yaratıcı olmaya iter. Mülk sahibi olduğu oranda da başkalarına bağımlılıktan kurtulur, özgürleşir.

Eğer mülk, özel mülkiyetten koparılacak olursa, ejderha (*Leviathan*), yani, denetimsiz kitleler, kurulu düzeni çiğnerler. Onunla, hiçbir bağları ve çıkar ilişkileri olmadığı için, tüm yerleşik değerleri ve kurumları yok ederler. Bir halk deyişiyle, "ayak, baş olur". O halde,

Muhafazakâr için, ekonomik eşitlik gerçekçi değildir. Özendiriciliğin olmadığı yerde, ilerleme de olmaz.¹²

7. Belirtilen görüşle yakından ilişkili bir başka muhafazakâr ilke de, insanın gelişmesinin ancak istikrarlı bir sosyal ortamda mümkün- olduğudur. Toplumda, özel mülkiyetin yanında, istikrarın iki kaynağı daha vardır. Birincisi *din*, ikincisi, *sosyal hiyerarşi* (tabakalılık) ve *önderliktir*.

A) Din, inanırlığı, kaynağı ve içeriği sorgulanamayan, tartışılmayan ilkelere dayanır. İnsana seçme, düşünme ve davranma açısından her zaman ve her koşulda başvurabileceği değişmez bir davranış reçetesi sunar.

Hızla değişen dünyada, alışageldiği herşeyin değişmesi karşısında tedirgin olan insan için, değişmeyen ilkelere, davranış kalıplarına duyulan gereksinim küçümsenmemelidir. Kaldı ki, dünyası ve sosyal çevresi ne kadar değişirse değişsin, bireyin, aynı reçeteye uygun, duyan, düşünen ve davranan insanları bulması, insanlarla bulunması, zayıflayan ya da özlenen grup dayanışmasını canlı tutar.'

Bu anlamda, din, değişen dünyanın değişmeyen ahlâk yasasıdır. O halde, psikolojik ve sosyolojik istikrarın ana kaynaklarından. Zaten, o yüzden değil midir ki, en ilkel insan topluluğundan, en gelişmiş sanayi- sonrası toplumuna kadar, bütün insan topluluklarının bir dini vardır. Bu din, ilahî de olsa, siyasi de olsa, vardır.

B) Sosyal hiyerarşi ya da tabakalılık, tarihsel kökeni zora dayansa bile (ki bu konu tartışma dışı tutulur), bir dizi hak ve sorumlulukların kayıt altına alınması; yöneten ve yönetilen ayrılığının sürdürülmesi; otorite ve ona uyma eyleminin sağlanması gibi, toplumsal sürekliliğin öğelerini içinde taşır.

Muhafazakâr düşünce geleneğinde, otoritenin olmadığı yerde kargaşa vardır. Kargaşanın (kaosun) olduğu yerde, tabanın iştahı ve yıkıcılığı egemendir. Oysa, toplumda kargaşayı önleyebilecek yapısal öğeler vardır. Bunlardan ilkinin sosyal hiyerarşi olduğu belirtilmiştir. Sosyal hiyerarşi, yüzyıllar boyunca, hem siyasette, hem de kültürel ve toplumsal yaşamda, yetenekleri, becerisi, bilgisi ve ince- liği belirginleşmiş, bir liderlik olgusu ve kadrosu yaratmıştır.

Her toplumun üst-sınıfı, toplumsal önderlik konumunu uzun zamanda kazanmıştır. Kökleri tarihte olan gelenek ve görenekleri, toplumsal "tecrübeyi" temsil ederek, bu konumunu (önderliği) koru-

¹² Russell Kirk, *op. cit.*, s. 180-186.

yagelmıştır. Zaten, koruyamadığı zaman ihtilâller patlak vermiştir. Muhafazakârlar için ihtilâlleri önlemenin en iyi yollarından biri, geleneksel liderlik kadrolarını ayakta tutmak, onların işlevselliklerini yitirmelerini önlemektir.

Sunulan bu muhafazakâr değerlendirmede yoğun bir seçkinlik yanlılık vardır. Bu tutum, “kimin yöneteceği” sorununa verilen yanıtta somutluk kazanır. Muhafazakârlar bu soruya “en layık olanı yönetmelidir” yanıtını verirler. Onların deyişi ile¹³ “doğal aristokrasi” bu işleve en hazır ve layık olanıdır. Adı geçen kesitin, üst-sınıfa yükselmiş, yükselebilmek yeteneği, becerisi ve azmi göstermiş olan bireylerden oluştuğu belirtilmişti. Ancak, tüm olumlu niteliklerine karşın, bu önderlik kadrosunun yönetme ayrıcalığının bir sınırı vardır. O da, halka karşı sorumlu olması ve uygulamalarının denetime ve sorgulamaya açık olmasıdır. Sanırım, Batı muhafazakârlığının demokratik özelliklerinin başında, bu anlayış gelmektedir. Böylece, Muhafazakâr’ın, Liberal’in, hatta demokratik olmak koşuluyla, Radikal’in üzerinde anlaştıkları demokratik zeminin temel taşlarından biri daha yerini bulmaktadır.

Çağdaş demokratik muhafazakâr görüşüne göre, anayasalar, sadece akıl-dışı, gelenek-dışı davranmaya eğilimli çoğunlukların aşırılıklarını denetlemek için değil, yönetimi üstlenen “doğal aristokrasinin” gücünün oligarşiye dönüşmesini önlemek için de vardılar.

Muhafazakârlar, hukuksal kurumların kendi başlarına buyruk ve fazla etkin (aktif) olmasından hoşlanmadıkları halde, bağımsız ve sorumlu bir yargı gücünü, yürütmenin (hükümetin) keyfi ve aşırı uygulamalarına karşı bir engel olarak savunurlar. Seçim mekanizması, “doğal aristokrasi” dışından da yöneticileri iktidara getirebileceği için, yargının bağımsızlığı, demokrasi ve bireysel haklar-özgürlükler için bir güvencedir.

9. Son olarak, muhafazakâr düşüncüyü yönlendiren ana ilkelere birinin ihtiyatlılık olduğu belirtilmelidir. Muhafazakâr gelenekte, her toplumsal soruna uygun bir çözüm bulunabileceğine ilişkin olumlu bir tutum vardır.¹⁴ Ama, ihtiyatsız bir iyimserlik ya da iyi düşünülmemiş bir ataklıkla yapılan bir tedavi, hastalıktan daha kötü

¹³ Bu konuda en kapsamlı değerlendirmeyi sunan yapıt, R. Kirk’in *The Conservative Mind: From Burke to Eliot* adlı kitaptır. Muhafazakâr düşüncenin analitik tarihini veren bu kitapta, söz konusu düşünce, pek çok düşünür ve yazar tarafından işlenmiştir.

¹⁴ Robert Blake, *The Conservative Party, from Peel to Churchill*. Londra: Eyre ve Spottiswoode, 1970.

sonuçlar doğurabilir. Örneğin, içinde 15 kazazade bulunan bir can-kurtaran sandalıyla 5 kişi daha kurtarılabilir. Ama, sudaki tüm kazazedelere acıyıp, sandala 20 kişiden fazla almak, herkesi ölüme mahkûm etmek demektir.

Muhafazakâr düşünce geleneğinde, ihtiyatlılığın dayandığı temel, doğal düzendir. Doğa ve onun bir parçası olan toplum, son derece karmaşıktır. Farklı yapılardaki ögeleri arasında çok hassas dengeler oluşmuştur. Toplumsal kurgunun iç-ilşkileri o kadar gelişmiştir ki, onu oluşturan ögelerden biriyle oynandı mı, bu etkinin, diğer ögeler üzerinde beklenmedik sonuçları olabilir. O yüzden, ihtiyatlılık, atılacak her düzeltimci adımın, çok uzun vadeli sonuçlarını önceden kestirmeyi gerektirir. Amaç, toplumsal istikrarı sağlamak ve sürdürmektir. Madem, "bu düzen", mümkün olanların en iyisidir, istikrar sağlamanın dışında tüm siyasal amaçlar, anlamsızdır.

Nihayet, ihtiyatlı bir Muhafazakâr, somut durumlar karşısında, savunduğu ilkelerin iç-tutarlılığı ya da olaylar karşısında geçerliliği kalmayınca, yeni seçimler yapmak durumunda kalabilir. Bu seçimler, hemen her zaman, mevcut seçeneklerden birini yeğlemek biçiminde gerçekleşir.

Eski yol ve yöntemlerin başarılı olmaması durumunda da, Muhafazakâr, nihai çareyi, kapıya dayanan değişmeyi benimsemekte bulur. İnançları ve eğilimleri doğrultusunda ona uymaya ve onu kendisine uydurmaya çalışır. Büyük Fransız Devrimi'nden sonra, özellikle sanayi Devrimi ve onu izleyen büyük çaplı ve hızlı sosyal değişme olgusu karşısında, Muhafazakârın tutumu bu olmuştur.

Ancak, sürekli ve hızlı değişme içinde yaşama, kendilerine anlamlı ve görece istikrarlı bir duygusal ve kültürel çerçeve arayan; bir yere, bir çevreye ait olmayı özleyen insanlar için ürkütücüdür. Değişmenin ve ilerlemenin getireceği maddî rahatlık ve güven duygusu insan için önemlidir. Ama, duygusal ve ruhsal istikrar, güven ve süreklilik de aynı oranda önemlidir.

O yüzden, özellikle maddî refahı güvence altına alınmış insanların, büyük toplumsal dönüşümleri izleyen dönemlerde, değişmeden çok, istikrarı aramaları olağan karşılanmalıdır. Nitekim, yeni-muhafazakârlık, sesini İkinci Dünya Savaşı'nın yaraları sarılıp, büyük ekonomik atılımların sosyal refah devletine giden yolu açtığı 1950'ler sonu ile 1960'lar başında duyurmuştur. Bu ortamda, Liberalizm ve Liberal-Sol, değişmeyi ve ekonomik refahı esas alan programlarıyla insanların tüm sosyal, duygusal ve ruhsal istemlerini yanıtlayamaz

olmuştur. Söz konusu koşullarda muhafazakârlığın yeniden zemin ve yandaş kazandığı görülüyor. Ancak bu muhafazakârlık, 19. y.y.ın muhafazakârlığından oldukça farklıdır. Temel ilkelerde pek ayrılık olmamakla birlikte, ulaşılan kurumsal yapı, dolayısıyla, veri olarak alınan ve korunması öngörülen düzenin "maddî" kurgusu, eskisine oranla oldukça değişiktir. İşte, bu değişikliklere uygun bir dönüşüm geçiren muhafazakârlığa günümüzde verilen ad, *yeni muhafazakârlık* ya da *neo-konservatizmdir*. Nedir yeni-muhafazakârlığın düşünsel içeriği ve savunduğu ilkeler?

YENİ MUHAFAZAKÂRLIK

Giriş : Yeni-Muhafazakârlığı Hazırlayan Koşullar

Yeni-muhafazakârlık, 20. y.y.ın ikinci yarısında belirginleşen durum ve koşulların muhafazakâr bakış açısıyla değerlendirilmesidir. Bu durum ve koşulları sistematik olarak inceleyelim :

1. Dünya, iki büyük savaş geçirmiş ve totaliter rejimlere sahne olmuştur. Faşist rejimler yıkılmış ama, komünist rejimler yaşamakta ve yayılma eğilimi göstermektedir. Kısaca, dünya, farklı siyasal, ekonomik ve ideolojik kamplara bölünmüştür. Bu kamplar, hasmane bir karşıtlık içindedirler ve herbiri, egemenlik alanlarını genişleterek, dünyayı kendi modellerine/felsefelerine göre biçimlendirmek istemektedirler.

"Ütopycacı" olarak niteledikleri bu akımlar, Muhafazakârları ürkütmektedir. Çünkü, birçok örnekte görüldüğü gibi, utopyacılığın tiraniye dönüşeceğine inanmaktadırlar. Bu yüzden, "muhafazakârlık", sistem koruyucu bir öğreti olmanın boyutlarını aşmış, siyasal bir ideoloji niteliğine bürünmüştür.

2. İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen ekonomik düzeltim dönemini, atılım ve genişleme dönemleri izlemiştir. Artan gelir, daha sosyal adaletçi bir çizgi izleyerek bölüşümcü uygulamalara dönüşmüştür. Yeniden-bölüşümcü (re-distributive) uygulamalar, gelirlerin sosyal adalet ilkesine uygun olarak vergilendirilmesi ve dağıtılması (yatırılması) biçiminde somutlaşmıştır. Yüksek gelir dilimlerinden düşük gelir dilimlerine kaynak aktarılarak, bu gelir düzeyinde yer alan kesitlerin, toplumun nimetlerinden daha fazla yararlanmaları sağlanmıştır.

Muhafazakârlar için, bu uygulama, doğal olmadığı gibi, sakıncalıdır da. Toplumdaki eşitsiz diziliş, doğal yeteneklerin, çalışkanlı-

ğın, girişimciliğin, başarının ödüllendirilmesinin bir sonucudur. Asıl desteklenmesi gerekenler, başarılılar ve en üste tırmananlardır. Diğerleri, yapay destekle bile başarılı olamayacaklardır. Üstelik, toplumun, başarılılar eliyle oluşturulan ya da değerlendirilen kaynakları tüketilecektir. O halde, varlıklardan alınıp, yoksula aktarılan kaynaklar, ölü yatırımlardır. Üstelik, yoksulların durumunu fazla da değiştirmemektedir. Çünkü, onların alt düzeyde oluşları, yetersiz donanımlarından ve güdü noksanlığından kaynaklanmaktadır.

1950'ler, özellikle 1960'lar, Sosyal Refah Devleti'nin belirginleştiği bir dönemdir.¹⁵ Devletin elinde vergilendirme yoluyla biriken büyük servet, sanayi toplumunun tüm teknik olanaklarının, toplumsal hizmetlerinin ve yüksek yaşama standardının yalnızca çalışan kesimlere değil, çalışmayan, çalışamayan kesimlere de yaygınlaştırılmasını finanse etmiştir. Modern toplumun benimsediği "yasa önünde eşitlik" ilkesi, sosyal refah devleti ile devletin "hizmetlerinden yararlanmada eşitlik" ilkesine dönüşmüştür. Eşitliğe ve "kısır" yatırımlara karşı olan Muhafazakârlar, sosyal refah devletinin varlık nedenini, felsefesini olduğu kadar, uygulamalarını da benimsemezler. Çünkü, işsizlik sigortası; yoksullara, güçsüzlere maddî yardım; ücretsiz sağlık hizmetleri gibi politikalar, tembelliği beslemekte, insanlara işsiz ve aylâk yaşanabileceğini öğretmektedir. Çalışanlar, çalışmayanlara bakmak zorunda bırakılmaktadır.

3. Günümüzde, devlet örgütleri o kadar büyümüş ve karmaşıklaşmıştır ki, birçok etkinlikleri, anayasaların kapsamı dışına çıkmıştır. Hükümetler ve bürokrasi üzerinde tam bir halk denetimi sağlandığını söylemek zordur. Birey, tek başına ya da bağlı bulunduğu siyasal, sosyal kuruluşlarla bu merkezi örgütleri denetlemekte, yönlendirmekte zorluk çekmektedir. Bu durum, resmi örgütlerin iradesinin, bireyin iradesinin önüne geçmesi gibi özgürlükleri sınırlayıcı, anti-demokratik bir gelişmeye yol açmaktadır. Birey, devletin ve bağlı resmî örgütlerinin, denetlenebilir boyutların dışına çıkmasına ve yönetilenlerden bağımsızlaşmasına endişe ile bakmaktadır. Bu dev resmî kurgunun ağırlığı altında ezilmek ya da onun anlamsız ve güçsüz (bağımlı) bir parçası olmak istememektedir.¹⁶

4. Sosyal refah devleti düzeyinde örgütlenmiş toplumlarda, Sol'un birçok tarihsel ve programsal vaadi gerçekleşmiştir. Ancak, Sol, utopik bazı beklentilerinin daha gerçekleşmediğini ileri sürerek,

¹⁵ Michael Harrington, "The Welfare State and its Neoconservative Critics", L.A. Coser ve I. Howe, eds., *op. cit.*, s. 29-63.

¹⁶ Joseph Epstein, "The New Conservatives; Intellectuals in Retreat", *ibid*, s. 9-28.

“düzeni” eleştirmeyi sürdürmektedir. Bu eleştirilerden bir bölümü haklı nedenlere dayanmaktadır. Ama, diğer bir bölümü, yerine gerçekçi seçenekler sunulmadan, sırf eleştiri adına yapılmaktadır. Bu tür bir eleştirinin sınırı yoktur. Nihilistik özellikteki eleştiriler, ütopik teklifleriyle, yerine somut ve gerçekçi seçenekler getirmeden “olanı” da yok etme tehlikesini taşımaktadırlar.

İşte, yeni-muhafazakârlık, bu koşullar altında, ve onlara tepki olarak ortaya çıkmıştır. Yeni-muhafazakârlık, muhafazakârlığın günümüz koşullarına ayak uydurmuş biçimidir. Nedir yeni-muhafazakârlığın temel ilkeleri?

Yeni-Muhafazakârlığın İlkeleri

1. Yeni-muhafazakârlık, klasik liberalizmin özgürlüklere ilişkin başlıca ilkelerini benimsemiştir: Bireysel girişimcilik; hiçbir mazeretle ve otoriteye geri alınamayan kişisel hak ve özgürlükler ve bireyin bağımsızlığını ve yaratıcılığını engellemeyen “gölge devlet”, bunların önde gelenleridir.

Kişisel hak ve özgürlüklerin en sağlam güvencesi özel girişimcilik ve özel sektördür. Güçlü bir özel sektör, devlet kurumu karşısında sadece ekonomik değil, siyasal özgürlüklerin de koruyucusu olarak görülür. Ancak, bu değerlendirmede, özel sektörün karar verme süreçlerinde müthiş bir merkezileşme olduğu genellikle göz ardı edilir. Ayrıca, özel sektörde yoğunlaşmış olan ekonomik gücün, devletin siyasal kurumlarında alınan kararları büyük ölçüde etkilediği, etkiliyor olduğu gerçeği de pek tartışma konusu yapılmaz.

Bireysel girişimcilik yerine, “kamu yararı” adına da olsa, ekonomik hayat, merkezi bir planın denetimine ve yönetimine bırakılacak olursa, diktacı bir rejimin temelleri atılmış olur.¹⁷

“Kamu yararı”, toplumun tanrılaştırılmasına/kutsallaştırılmasına zemin hazırlayan bir kavramdır. Bu tutum yanında, Liberalizmin materyalizmi, herşeyi maddi değeri ile ölçen bakış açısı, artık terk edilmelidir. Maddî edinime değil, manevi zenginliğe, insanın mutluluğuna, uzaklaştığı moral (ahlaki) değerlere dönülmelidir. Çünkü artık yeteri kadar maddî zenginlik elde edilmiştir. Sosyal refahı toplumunun insanı, rahat olduğu kadar huzurlu ve mutlu olmalıdır.

2. Birey, bilinçle donatılmış bir varlıktır. Bilinçli bir biçimde durumunu düzeltmeyi amaçlar. Durumunu düzeltmek isteyen her ahlâ-

¹⁷ Michael Harrington, *op. cit.*, s. 63.

ki kişi, her iyi yurttaş, bunu ,çevresinin zararına yapmaz. Yarışarak (rakebet ederek) yapar. Yarışmanın doğal ortamı *pazardır*. Yeni muhafazakârlar, pazarın erdemine seleflerinden daha fazla inanırlar. Bu yüzden, durumlarını iyileştirmeyi, pazar mekanizması çerçevesinde ve onun kurallarına uygun olarak yapmayı ilke edinmişlerdir.

Niçin pazar? Çünkü, müdahale edilmez ve sağlıklı bir biçimde güdülendirilebilirse, pazar mekanizması, bireylere, planlı ekonomiden daha fazla çözümler ve olanaklar sunar. Özetle, yeni-muhafazakâr düşüncenin ve programın temelinde, pazara, daha doğrusu, büyük ölçüde kendi kurallarıyla işlemesine izin verilen pazarın yeterliliğine güven vardır.

Bu noktada, muhafazakâr ile yeni-muhafazakâr bakış açıları birbirinden kopmaktadır. Muhafazakârlar, görüşlerinin oluştuğu çağa uygun olarak, dev ekonomik kuruluşların ve büyük sermaye gruplarının pazar içinde egemenlik kurmalarına karşıdırlar. Yeni-muhafazakârlar için, bu, günün gereğidir. Kudret ve yayılma ,rekabetin, üretkenliğin doğal sonuçlarıdır. Uluslararası çapa varamamış işletmelerin (korporasyonların) bugün dünya pazarında yarışması ve tutunması olanaksızdır. Şu halde, günün işletme birimi bu dev şirketlerdir. Yeni-muhafazakârlar'ın savunduğu ekonomik model, verimliliğin ve dünya çapındaki rekabetin araçları olan korporasyonlar ekonomisidir. Ancak bu kuruluşlar eliyle mallar, en iyi şekilde üretilebilir ve dağıtılabilir.

3. Muhafazakâr gelenekten yeni-muhafazakârlığa geçen ikinci önemli özellik, merkezî hükümetin ya da devletin ekonomik girişimciliği (düzenleyiciliği, destekleyiciliği değil) konusundaki tepki ve kuşkuudur. Tepkiler, bilinen nedenlere dayandırılıyor :

A) Aşırı bürokratikleşme, resmîleşme; B) eline ekonomik olanaklar geçiren bürokrasinin, toplumdaki ve devletin diğer organlarından özerkleşmesi, yasa denetiminden ve halk iradesinin belirleyiciliğinden bağımsızlaşması; C) halk ve yasa karşısında özerkleşme eğilimi gösteren bürokrasinin ekonomik girişimlerinde, verimliliğin ve esnekliğin ikinci plana itilmesi, savurganlığın ve ataletin ağır basması.

4. Yeni-muhafazakârlar, düşünsel selefleri gibi, toplumsal eşitlik ilkesine karşıdırlar. Bu ilkeye uygun uygulamaların yürürlüğe

* **Seçkinler**, toplumun temel etkinlik alanlarında (iş, yönetim, siyaset, bilim, sanat, askerlik, spor) öne geçmiş, örnek rolü oynayan, yerleşik sosyal değerleri temsil eden ya da onları geliştiren önder bireylerdir. **Stratejik seçkinler** ise, kararları, düşünceleri ve eylemleri ile, bir toplumun çoğunluğunu nisbeten **kalcı** bir biçimde etkileyebilen seçkinlerdir.

konmasına da dirençle karşı dururlar. Çünkü, onlara göre, toplumsal eşitlik, *stratejik seçkinlerin* yok olmasına yol açacaktır. O seçkinler ki, üstün nitelikleriyle uygarlığın anahtarını ellerinde, dillerinde ve kafalarında taşımaktadırlar. Ayrıca, sosyal eşitlik, farklı ödüllendirilmenin özendirdiği çeşitli yenilikleri ve atılımları, "sosyal adalet" adına durdurabilir. Yeterince ödüllendirilmeyen, başarı ve katkılarıyla öne çıkmanın doyum sağlamadığını gören yetenekli, çalışkan, yaratıcı ve hırslı bireyler, bu potansiyellerini kullanmayabilirler.

Zaten, doğal eşitliğin sağlanması da mümkün değildir. Çünkü, doğada eşitlik yoktur. Onu istemek, ütopyik bir arayışı yapay bir biçimde gerçekleştirmeye çalışmaktır. Böyle yapay bir amaç, dünyanın hiçbir yerinde gerçekleştirilememiştir. Tersine, eşitlik adına tiranlıklar kurulmuştur.

5. Toplumu değiştirme, modernleştirme çabaları sonunda, geleneksel kültür yanında ve onunla çelişen bir *karşı-kültür* (counter-culture) oluşmuştur.¹⁸ Modernleşme adına, yerleşik değer ve davranış biçimlerine karşıt değerler, inançlar, davranış biçimleri yaygınlaşmış, toplumda bir değer ve kavram kargaşası doğmuştur. Muhafazakârlar, bu durumu kültürel yozlaşma olarak algıladılar.

Ne yapılmalıdır? Söz konusu yozlaşmayı önlemenin başlıca yolu, geleneksel kültürü, hiç olmazsa, ondan geriye kalanları korumaktır. Yeni-muhafazakârın son savunma hattı, bugüne değin varlığını sürdürebilen kurum, uygulama (adet) ve değerleridir. Ancak, geride kalan karmaşık ve son derece heterojendir. Modern toplum, birbiriyle yarışan ve çekişen çeşitli yöresel, etnik ve sınıfsal kültürel odaklara ayrılmıştır. Eğer ulusal çapta bir kültürel birlik sağlanacaksa böylesine bölümlenmiş bir yapıda sağlanacaktır. Bu, toplumsal bir zorunluluktur. Ama artan oranda zor, bir ölçüde de yapay bir uğraştır.

Kısaca, Yeni-muhafazakâr, kurumsal temeli büyük ölçüde yok olmuş geleneksel kültür ile, daha yerleşmemiş ve çok karmaşık, çoğu kez çelişen öğelerden oluşan yeni kültürün uzlaştırılması gibi son derece zor bir misyonla karşı karşıyadır.

6. Yeni-muhafazakârlığın önemli özelliklerinden biri de, güç ya da egemenlik arayışıdır. Yeni-muhafazakârlık, İngiltere, Fransa,

¹⁸ Peter Steinfels, "The Neoconservatives" Belirtilen çalışma, yazarın *Neonconservatism: Pro and Con* adı verilen sempozyumda yaptığı konuşmanın metnidir. Önce *Partisan Review*, 1980 (No. 4), s. 502-507'de, sonra da, *Current* adlı derginin Ocak 1981 sayısında yayınlanmıştır (s. 31-54). Ben ikinci kaynaktan yararlandım.

sit ise, genelde varlıklılar, özelde toprak sahipleridir. Niçin toprak sahipleri? Toprak mülkiyeti, özel mülkiyetin tarih sahnesine çıktığı günden beri, servetin, egemenliğin (beslenme kaynağı olduğu kadar, üzerinde çalışanların emeklerine ve hayatlarına hükmetme yetkisi getirdiği için), statü sürekliliğinin kaynağı olmuştur. Ayrıca, toprak, ekonomik bunalımdan en az etkilenen üretim aracıdır. Modern çağda bile, ana üretim aracı, dolayısıyla, ekonomik ve siyasal güç aracı olmak niteliğini yitirmemiştir. Başkaca dendiğinde, mülk, özellikle toprak mülkiyeti, kuşaklar boyu aktarılabilen, kalıcı statünün ve sosyal/kurumsal istikrarın temeli olmuştur.

Siyasal Muhafazakârlık

Mizaçlarına ve durumlarına uygun olarak muhafazakârlığı benimseyenleri aynı siyasal kampta toplayacak olsak, onlara, yıpranmış da olsa halâ geçerliliği olan *SAG* adını takabiliriz.

Yukarıdaki açıklamaların ışığında bakıldığında, *Siyasal Sağ*, yenilikçi olmaktan çok eldekini savunucu; ussal olmaktan çok, ussal olduğunu peşinen kabul ettiği yerleşik sosyal ve ahlâki değerlere saygılı; zaman içinde denenmiş kurumlara ve uygulamalara (adetlere) bağlıdır. Bunları değiştirme potansiyelini içinde taşıyan siyasal akımlara, programlara, hele herşeyi eşitlemeyi amaçlayan halk hareketlerine temelden karşıdır.

Muhafazakâr için toplum, kurumları, adetleri, yaşam biçimleriyle (gelenekleriyle) karmaşık ve canlı bir bütündür. Her birey, genelde bu bütünün küçük ve kişisel bir bölümünü algılar. Bireyin kendisi kadar, onun yaşam koşulları da, kültürün ve tarihin ürünleridir. Bu yüzden, bugün yaptıklarımız, gelecek kuşakların yaşam koşullarını etkileyecek sosyal yankılara yol açarlar. Bu çok karmaşık yapı, genellikle bireylerin kişisel seçimleri ve etkinlikleri yoluyla sürekli olarak değişir. Hiçbir zaman sabit değildir. Ancak, bunlar küçük çaplı, görece doğal değişikliklerdir. Sistem tarafından kolayca özümlelenirler ve onun genel yapısına zarar vermezler. Korkulması gereken plânlı, yani doğal olmayan, geniş çaplı sosyal değişmedir. Eğer, kararlı bir biçimde topluma yeni politikalar ve kurumlar zorlanmaya çalışılırsa, beklenmedik ve denetlenemeyecek sonuçlar doğabilir. Sistemin "ekolojik" dengesi bozulabilir. Sonul (nihai) değişiklik, her zaman istenen değişiklikten daha fazla olur. Çoğu kez, zararlı yan etkiler, amaçlanan yararlı sonuçlardan daha ağır basar.

Muhafazakâr düşüncede, toplum ve birey, zıt olgular değildir. Aynı madalyonun iki ayrı yüzüdürler. O halde, ne toplum, ne de uy-

akılcı olmak, bilinçli ve mantıksal olarak tasarlanmış bir amacı, verimli sonuçlar alabilecek biçimde gerçekleştirmeye çalışmaktır. Sözü edilen amaç, herhangi bir geleneksel kaynaktan edinilmiş değil, *istenen* bir sonuca varmak için, iradî olarak seçilmiştir.

Muhafazakâr yaklaşımda, akılcılığın alternatif açıklaması, insan etkinliği (faaliyeti) düzeyinde yapılır. Akılcılık, bu anlamda, insan etkinliğinin değişik olanları içindeki (iç-)tutarlılıktır. Soruna böyle bakıldığında, bilimde akılcı olmakla, ahlâkta akılcı olmak çok farklıdır. Ancak, her ikisinde de akılcılık, o alanı oluşturan insan eyleminin/girişiminin dayandığı geleneklere bağlılıktır. Bu bağlılık, söz konusu eylem alanında tutarlılığı sağlarken, onu daha da mükemmelleştirebilir.

Bilgi, bilim ve ahlâk alanlarında açığa çıkan iki farklı rasyonalizm anlayışı, eğitim alanında da geçerlidir. Akılcı bilgi, ister bilim, hukuk, yemek pişirme; isterse, ahlakî kurallar alanında olsun, doğrudan doğruya ve öğrenciye açık, seçik anlatılarak aktarılabilir. Ama, bazı tür beceriler, günlük uygulamalar, gerçekte ne öğretilebilir, ne de öğrenilebilir. Sadece aktarılabilir ve edinilebilir.⁵ Çünkü bu tür bilgiler, yalnızca pratikte vardır ve onları edinmenin tek yolu, bir ustaya çıraklık etmektir. Onları uygulayan birisiyle sürekli temasta olmaktır.

Toplumdaki *ustalar* seçkinlerdir. Yaşam içinde doğal yetenekleriyle öne geçmiş, etkinlik alanlarında önder ve örnek olmuş bireylerdir. Bu kesime, bir tür *doğal aristokrasi* denebilir. Akıllı ve ahlakî davranışın örneğini veren bu küme, adetlerin ve geleneklerin sürekliliğini, toplumda iyi ve güzel, ince ve zarif ne varsa taşıyıcılığını ve aktarıcılığını yapar. Bu küme yok edilirse, topluma yön veren önderlik ağı parçalanır. Tüm toplumsal, kültürel birikimler, onları taşıyan aktaran bu kesimle birlikte yok olabilir. Ortaya çıkan büyük kopukluğun korkutucu boşluğunu doldurabilmek için yapay bir "eşitlik" olgusu topluma zorlanabilir. Bu girişimin yapaylığı, onun diktacı koşullarda gerçekleştirilmesine yol açar.

Fransız Devrimi'nden başlayarak, kitlelerin siyaset sahnesine "doluşmasının" yol açtığı olaylara tepki olarak doğduğu için, muhafazakâr öğretisi, *kitle demokrasisine* sempati ile bakmaz. Bir seçkinler yönetimine inanır. Muhafazakâr için, demokrasi, en altı karıştırıp, üste çıkarmak gibi bir olumsuzluğu içinde taşır. Demokrasinin hedeflediği eşitlik, olsa olsa, zevksizlikte, standartsızlıkta yoksullukta

⁵ *Ibid.*, s. 11.

muhafazakâr düşüncede, siyaset yapmak değil, “abesle iştigal” etmektir.

4. Madem birey, kendi davranışlarının sonuçlarına katlanmak durumunda siyasal yönetim ve toplum, bireylere, ahlakî sorumluluk yüklenebilmelerine olanak sağlayacak kadar eylem özgürlüğü vermelidir. Neyin doğru ve adil olduğuna karar verip, o doğrultuda davranmaları için bireylere tanınacak “yeterli” asgari siyasî ve hukukî özgürlüğün sınırları, her siyasî rejimin yapısına, yaptırım gücüne ve toplumun örf ve adetlerine göre değişir.

Özetle, muhafazakâr öğretisi, özgürlüğü, yasa yapımı ya da toplum çapında karar alma sürecine kitlesel katılımı ölçmez. Bireylerin varolan yasalara uyma düzeyi ile ölçer. Özgürlükler yasa ile tescil edilmiş olduğundan, yasalara uyan insan, özgürlüğü hak etmiştir. Başkaca dendiğinde, muhafazakâr düşüncede, *özgürlük*, “insanın doğası” türünde spekülâtif bir kavramdan kaynaklanan, her derde deva, bir “reçete” değildir. Örneğin, bir İngiliz için özgürlük, *habeas corpus* ilkeleriyle gerçeklik kazanmaz. Bu ilkeler demetinin varlık kazanması, özgürlüklerin yasaya dönüştürülmüş olmasındandır. Diğer bir deyişle, özgürlükler, varlıklarını “dışsal sınırlamaların” yokluğunda kazanırlar. Sınırlamaların kaynağı, genellikle baskıcı bir güçtür. Bu yüzden, her türlü sosyal gücün, yaygın ve çok merkezli tutulması Batı'nın muhafazakâr geleneğinde çok önemlidir.

Yerel düzeyde örgütlenme ve yönetimi savunmanın diğer bir nedeni de, Muhafazakârların cemaat türü, dayanışmacı toplumsal kümeleşmelere duydukları sevgi ve özlemdir. Küçük çaplı toplumsal örgütlenmeler, bireyin yaşamını ve davranışlarını anlamlı kılan ilişkilerin duygusal çerçevesini çizerler. Bu yüzden, bireylerin ruhsal sağlığını koruyan ortamlar olarak yüceltilirler. Söz konusu “ortamların” en önemlisi ailedir. Aile, Muhafazakârlar için, toplumun üzerinde durduğu temel; toplumsal sürekliliği sağlayan değer, inanç ve tutumların “kasası” ve iletim aracıdır.

Küçük çaplı örgütlenmeye karşı duyulan bu sempati, büyük çaplılara karşı duyulan kuşku ve korku ile atbaşı gider. Bu yüzden, Muhafazakârlar, bireyin (yönetilenlerin) denetleyemeyeceği kadar büyük örgütlenmelerin, denetlenebilir boyutlara indirilmesini savunurlar.

Gerçekten de, Batılı pek çok muhafazakâr düşünür ve siyaset adamının başlıca tartışma konusu, merkezi yönetimin gücünün “asgari yeterlilik” düzeyinde tutulmasıdır. Merkezi hükümetin gücü,

A.B.D. gibi emperyalistik geleneği olan ülkelerde geliştiği için, bu gelenek, ulusal kültür içinde önemli ideolojik etkiye sahiptir. Bu yüzden, sözü edilen ülkelerin Muhafazakârları, toplumlarının dünya devletleri arasında güçlü, hatta egemen olmasını isterler.¹⁹

Ancak, güçlülük ve egemenlik arayışı, yeni-muhafazakâr bakış açısında özel ve özgün bir yere sahiptir. Kurumların ve ilişkilerin uluslararası boyutlarda işlevsellik kazandığı günümüzde, egemenlik ve güç olguları, kaçınılmaz olarak dünya çapında gerçekleşmekte ve değerlendirilmektedir. Yarışmanın ve başarının alanı artık ulusal değil uluslararası olmaktadır. Durum böyle olunca, "en üstün benim" türünde ideolojiler, ulusların ve ulusları yönlendiren stratejik seçkinlerin dünya çapında hegemonya arayışlarına destek sağlamaktadır. Bu arayışı meşrulaştıran kılıf da hazırdır: "Ben özgürlüğün, eşitliğin ya da 'gerçek' demokrasinin kalesiyim".

7. Yeni-muhafazakârlığın temel dayanaklarından biri de anti-komünizmdir.²⁰ Komünizm, 20. yüzyılın en önemli olgularındandır. Yine 20. yüzyılın bir ürünü olan ve çok farklı bir düşünsel içeriğe sahip olan yeni-muhafazakârlıkla çatışması kaçınılmazdır.

Bir kere, komünizm devrimcidir. Devrimcilik, rasyonalizmin en uç noktasıdır. Bir toplumun, hatta dünyanın, insan zihninin ürünü olan bir modele göre yeniden kurulabileceğine inanır. İnanmakla kalmaz, varolan herşeyi bu amaçla yıkmayı, değiştirmeyi eylem programı olarak benimser. Eskiden yeniye elden geldiğince az şeyin aktarılmasını savunur.

Komünistler için, gelenekler, uyuşturucu ve durağanlaştırıcıdır. Oysa toplum, insan aklının ve yetilerinin tüm potansiyeline açık bir değiştirme ve uygulama alanıdır. Amaç, insanın kendisine en uygun gelen düzeni kurması için çalışması ve deneylerde bulunmasıdır. Her Rasyonalist gibi, Komünist de, insanın ve toplumun iyileştirilebileceğine, mümkün olduğunca düzeltilebileceğine ve kusurlardan arındırılabilmesine inanır. Bu görüşlerin tümü, muhafazakâr öğretiye taban tabana terstir. Aynı zamanda, doğal ve sosyal düzene karşı olduğu için, tehlikelidir.

Görülüyor ki, yeni-muhafazakârlık, muhafazakârlığın günün koşullarında yeniden yorumlanmış biçimidir. Muhafazakârlıkta olduğu gibi eskiyi yeniden ihya etmeyi ya da eskinin erdemlerini ne pahasına olursa olsun savunmayı hedeflemez. Günün gerekleri ile, gelenekleri

¹⁹ Norman Birnbaum, aynı kaynakta, s. 44.

²⁰ Joseph Epstein, *op. cit.*, s. 10.

uzlaştırmaya çalışır. Çünkü, yaşayan kurum, uygulama ve değerler, yaşayabilirliklerini ve gerekliliklerini kanıtlamışlardır. Yüzyılların deneyimi ile insanın bireysel ve toplumsal gereksinmelerine yanıt verebilmektedirler. O halde, saygıdeğer ve korunmalıdır. Ama bunu yaparken, günümüzün yeniliklerine direnmemeli, onları geleneksel değer sistemiyle uzlaştırmaya çalışmalıdır. Böylece, geçmiş ile şimdi arasında köprü kurulmuş, toplumsal ve kültürel süreklilik sağlanmış olur. Bu gerçekleştiği oranda, insanlar, köksüzlük, yitiklik duygusuna kapılmazlar. Düzene yabancılaşmazlar.

SONUÇ

Muhafazakârlık, genel bir tutum ve tavır alıştır. Her siyasal rejimde görülebilir. Değişmenin değil, varılmış olan noktanın, "mümkün olanın" en iyisi olduğunu savunan, daha öteye geçmenin sakıncalı olduğunu vurgulayan ve bunu düşünsel ya da eylemsel olarak engelleyen her siyasal görüş/iktidar, muhafazakârdır.*

Muhafazakârlığın yapı taşı gelenektir; yerleşik inanç ve uygulamadır. O halde, eleştirisel bir değerlendirme şunu sormalıdır: Aca-ba gelenek, her zaman kendisinden beklenen istikrarlı yönlendiriciliği yapabiliyor mu? Bu soru yerindedir. Çünkü, her toplumda, belirli bir alanda, birden fazla gelenek vardır ve bunlar çoğu zaman çelişkilidir. Düşünce sistematigindeki bu zaaf, çelişen gelenekler arasından "seçilen" bir bölümüne dayanarak değil, toplumun genel kültürel mirasının "işaret ettiği doğrultudaki" uygulamalarla aşılma istenir. Gelenegin boyutu bu çapa çıkarılınca, uygulamada somutluktan soyutluğa, belirsizliğe doğru kayma tehlikesi baş gösterir. Bunun farkında olan muhafazakâr düşünürler, geleneklerin içinde ve aralarında tutarlılığın sağlanmasına önem vermişlerdir.

Gelenek ve adetlerin, özellikle bunlar demokratikse, tiranlığa ve zulme karşı en güvenilir engeller olacağı iddia edilmiştir. Bu önerme büyük ölçüde doğrudur. Çünkü rasyonel düşünce, eylem ve yenilik, bazen başarılı olur, bazen başarısız. Ama gelenek, hiçbir zaman başarısız olamaz. Sadece yok olur. Ancak, bu yokoluştaki, gelenegin bir suçu yoktur. Gelenek, insanlar onu izlemedikleri zaman yok olur, terkedilir.

Muhafazakârlar, bu yokoluşu ya da terkedilişi, endişeyle, hatta dehşetle karşılarlarken, gelenegin "taşlaşabileceğini", yeni yaşam ko-

* Bu değerlendirme, kapitalist ya da sosyalist sistemlerden sadece birine özgü değildir. Her ikisi için de geçerlidir. Ancak, işlenen konunun gereği tahlilimiz sadece kapitalist sistemle sınırlandırılmıştır.

şullarına uyum gösterme yeteneğini, esnekliğini, hayatiyetini yitirebileceğini pek benimsemek istemezler. Uyum yeteneğini yitiren herşey gibi, gelenek de, eksikliklerini gidermek gücüne sahip değildir. Ancak geçmişle kopmadan değişmeye uyum gösteren gelenekler yaşayabilir. Bunlar da aynı kalmazlar tabii, değişirler. Şu halde, adet ve geleneğe dayalı siyaset bile akışkandır; sabit değildir. Aksi halde, değişen yaşam koşulları karşısında adet ve gelenekler boş ve anlamsız kalıplar olarak kalırlardı. Yaşamları ve süreklilik sağlayabilmeleri yeni istem ve gereksinimleri karşılayabilecek içerik ve biçim kazanmalarına bağlıdır. Yoksa, bir kuşağın manevî ikliminde doğmuş olan kuvvetli bir ahlaki gelenek, başka bir kuşak döneminde anlamsız formaliteye, daha sonra da batıl inanca dönüşebilir.

Diğer yandan, eğer insanlara yeni koşullarda hiç ya da çok az yararlar sağlıyorsa, gelenek, gücünü yitirir ve terkedilir. Yaşayan gelenekler de, iç-değişmeye uğrayarak anlam ve etki alanı değiştirilebilirler.

Doğallıkla, geleneklerin, toplumsal değişmeye uyumlarının bir sınırı vardır. Eğer toplumsal değişme yavaş ve sınırlı ise, gelenekler yaşam alanlarını yitirmeden kısmi değişikliklerle yeni durumlara uyabilirler. Yoksa, işlevlerini yitirirler ve yok olurlar. Bu yüzden, Muhafazakârlar, onları yaşatmak istiyorlarsa, korumak istedikleri kurumların zamana ve yeni koşullara uyum sağlamalarını sağlamak için, onların küçük çaplı, ama sürekli değişmeye uğramalarına nezaret etmelidirler. Yoksa, büyük çaplı bir toplumsal bunalım, geleneğin uyum sağlama hızının üzerinde bir kurumsal değişmeyi zorunlu kılabilir. Büyük çaplı bir bunalım karşısında, geleneğin kendini kurtarması mümkün değildir. Çünkü gelenek, (öz)eleştiri, düzenleme (reform) ve kendini açıklama gibi yetilere sahip değildir. Değişmenin alanı olan siyaset, adet ve geleneklerin mezarlığıdır.

Geleneklere bağlılık, felsefelerinin temelini oluşturmasına karşın, Muhafazakârlar, geleneksel toplumu yeniden nasıl kuracakları konusunda ütöpik ve çelişik olma çizgisini aşıp, gerçekçi "reçeteler" getirememişlerdir. Çünkü her reçete akli ve iradidir. Mantıkî bir kurgudur. Böyle bir yaklaşım, muhafazakârlığın temel ilkeleriyle çelişir. Öte yandan, sanayi çağına varmış, hatta sanayi-sonrası döneme erişmiş toplumlarda, geleneksellik anlayışının kapsamı, sınırları ve yeniden ihya edilmesi istenen kurumların niteliği nelerdir?

Bu soruya Muhafazakârların verdiği yanıtlar, hem iç-tutarlılıkları, hem toplumsal içerikleri açısından doyurucu olmaktan uzak, hatta ütöpiktir. Bize tavsiye ettikleri geleneksel toplum olmasa bile,

sağlıklı bir toplumun, mevcut geleneklerde varolan ipuçları doğrultusunda kurulmasıdır. Pekiyi, ya izlenecek, tutarlı gelenekler çok azalmış, hatta pek çok alandaki hızlı değişme yüzünden silinip gitmişse, gitmekteyse?

Tabii, bir anlamda her zaman gelenek vardır. Çünkü, insan kültür yaratan bir varlıktır. Her kültürün gelenekleri vardır. İşte, Yeni-muhafazakârlık, bu önermeyle tarih sahnesine çıkmıştır. Onu, güncellik çizgisinde tutan da budur. Yeni-muhafazakârlık, dünü kurtaramayan muhafazakârlığın yerine, hiç olmazsa, bugüne sahip çıkmayı ilke edinmiştir. Bugün kurtarılabilirse, yarını güvence altına almak mümkün olabilir. Böylece, insan ve toplum yaşamında korkutucu kopukluklar, süreksizlikler meydana gelmez.

Ne var ki, günümüze damgasını vuran makina kültürünün, atom çağı kültürünün "gelenekleri", bu teknolojilerin değişme hızına uygun olarak doğmakta ve yok olmaktadır. Söz konusu süreç, çoğu kez, insanların bunlara uyum gösterme hızından daha çabuk işlemektedir.

Kaldı ki, insanlar, bu (kuralları ve uygulamaları) "gelenekleri" korumak —hatta onların korunmaya değip, değmediği— konusunda pek kararlı da değillerdir. Gerçekten de, korunmak istenen geleneklerin çok azalmış olduğu bir toplumda, muhafazakârlığın hangi çizgide tutunacağı ve nasıl bir düzeni savunacağı, önemli bir sorundur. Bu sorunu yoğunlaştıran, bir beklenti, hatta çaba vardır. Bu, vardığı yüksek üretim düzeyinde, pazar ekonomisini ayakta tutan maddi kültürel değerler ile, farklı bir ekonomik ve toplumsal örgütlenişin ürünleri olan geçmişin manevi değerlerini bir araya getirmeyi ve birarada tutmayı hedefleyen ütöpik ve çelişkili arayıştır.

Söz konusu sorun ve onun içerdiği belirsizlik, günümüzün kültürel bunalımına, değer ve inanç istikrarsızlığına katkıda bulunan olgulardır. İstikrarın değil, yarışmanın ve değişmenin kurumlaştığı, insanın değil, sistemin gereksinmelerinin ön planda tutulduğu toplumsal ortamlarda, belirtilen bunalımın oluşması, kaçınılmazdır.